

تاریخ عثمانی انجمنی

۱ تشرین اول
۱۳۳۲

بدیعی سنه
نومبر ۴۰

مجموعہ سی

خوارزمشاهان دن : جلال الدين منكبرتي

(۳۹ نجی نسخه دن مابعد)

۱۳ . عزل اولوندقدن صوکره نظام الملکک حالی

نظام الملکک نیساوردن خوارزمه کیدرکن مقطراشم و ابا واجدادمک وطنی اولان « خرنرز » قلمهسی قریبند بولونان « ساینغ » چایرینه واصل اولدیفنده پدیم جانبندن استقباله کیتدم . چفتلکمز اولان « جرمانی » مرحله سنه قدر تشییع ایتدم . اوراده بولونان وخابور منبعی آندیران کوزل بر صو کوزهسی باشند قونولدی . بو صیره ده سلطان طرفندن حاجب اربز بن سعدالدینک کلدیکنی خبر ویردیله . وزیرک بتی بگزی آندی . اما حاجب کلوب احتراماده بولوندی . سلطانک وزارت دیوانسک دفتر و خزینه لرینی و کاتب لرینی ایسته دی . اوده کاتب لری ، دفتر لری و خزینه یی کوندردی . جانی صاغ قالدیغه نمون اوله رق خوارزمه طوغری اوچارجه سنه کیدی .

خوارزمه وصولنده بیوک کوچک همان هرکس ترکان خاتون ایله برابر استقباله چیقدی . خوارزم حقیقه رئیسی بولونان برهان الدین استقبالنده برآز تأخر اتمکله ضعیفلکندن ایلرو کلدیکنی بیان ایله عذر دیله دی . نظام الملکک : « اوت ضعف بنیه دن دکل ضعف نیتدن ! » دیدی . بوتأخرینک انتقامنی آلمق ایچون بعض اشرایی مشارالیه ملط ایدوب یوز بیک آلتوننی آلدیردی .

وزیر معزول بونکله ده قالمادی . طرف سلطانیدن خوارزم والیسی اولان کریم الدین الطیفوری بی مصادره ایتدی . کریم الدین یقه سی قورتارار

قورتارماز ماوراءالنهرده بولونان سلطانك حضورينه كيتدى . كوردېكى
سوء معاملهدن شكائتده بولوندى . نظام‌الملك ناصرالدین اولدوروب
باشنى كندېنه كيتيرك اوزره خواصندن عزالدین طغرلى كوندردى .
طغرل خوارزمه ياقلاشديفنده ترکان خاتون ايشه و آنك نه ايجون
كوندرلديكنه واقف اولدى . طغرل كلوركز ترکان خاتون ، نظام‌الملك
ناصرالدین سلطانك ولى عهدى قطب‌الدین ازلاغ شاهك وزارتنه تعين
ايتديكندن انك تزدینه كيدوب سلطانك توجهنى و سلامنى سويلمه‌نى
امرايتدى . اوده بوامرى يرينه كيتردى . بويله‌جه نظام‌الملك ناصرالدین
خوارزم و خراسان و مازندارنده حكمران اولدى ؛ دېده‌نى آرتيردى .
بونلرك جله‌نى سلطان خبر آلور ايدى ، حدتى آرتاردى .

حتى وزارتى هنگامده سلفلرينك اثرينه اقتفاء توقيعلرك صوكنده
سلجوقلرك عادتلرينه تبعاً تاريخندن اول : « كتب بالامر الاعلى اعلاء الله .
و المثال العالمى الصاحبى المظمى الصدرى الاعظمى العالمى العادلى المؤيدى
المظفرى التصورى المجاهدى المرابطى القوامى النظامى العمدة العدى
الكهفى الخالصى القطبى ذى المناقب والمتاصى قطب الميامن والسعاداتى قدوة
صدور العرب والعجمى ملك وزراء الشرق والمغربى دستور ايران و برارى
اينانچ قتلغ النغ بلكا اعظم خواجه جهانى لازال ماليا ورسالة . . . »
يازيلور ايدى . خوارزمده عيني القانى انجق خواجه جهان يرينه خواجه
بزركى يازديرمق صورتيله استعمال ايتدى . سلطان محمد خوارزمشاه
او قدر عظمتى ايله برابر بر كوله‌سيله باشه چيجه مادی .

ناصرالدینك عزلندن صوكره سلطان محمد خوارزمشاه وزارت
امورنى و كلانندن التى ذاته توديع ايتدى و بر ايشى متفقاً كورمه‌لرينى
شرط ايله‌دى . بو آلتى ذات كاتب انشا نظام‌الدین و مجير الملك تاج‌الدین
ابوالقاسم ، امير ضياء‌الدین اليانانكى ، شمس‌الدین الكلاباذى ، تاج‌الدین
ابن كريم الشرق‌النيسابورى و الشريف مجد‌الدین محمد النسوى ايدى .

بو تشکیلاتدن ناس بلایه اوغرادى، زیرا اولجه برکشی بی راضی
ایتمکله ایش بیتیرکن بو وجهله الی کشی بی ارضا ایتمک لازم کلدی .
بوندن طولای هرکس ناصرالدینک کونلرینی آرادی .

۱۴ . سلطان ماوراءالنهرده بولندیفی صرهده اوراده

ظهوره کلن حوادث

سلطان محمد خوارزمشاه عراقدن عودتله ماوراءالنهرده بولندیفی
صییده جنکز خانک ایلیجیری اولان محمودالخوارزمی ، علی خواجه
البخاری ، وبوسف کنکا الاتراری کلوب مشارالیه ملاقی اولدیلر .
کتیردکلری برجوق هدیه لری تقدیم ایتدیلر . بو سفارتدن مقصد صلح
ومسالت وتوسیع دادوستد طلبی ایدی . ایلیچلر سلطان محمده دیدیلرکه:
« خاقان سزه سلام سویله یور و دییورکه سزک بیوک اولان شانکز
وممالککزک وسعی و دنیانک بر جوق اقلیمارنده حکمکز نافذ اولدیفی
بزه صاقلی دکلدر . سز بنم یانمده اک عزیز اوغلم کبی اولدیفکزدن
سزک ایله مسالت اوزره بولنمای واجب بیلورم . سزجهده مجهول
دکلدرکه چینه وترکتانک چینه متصل اولان یرلرینه مالک اولدم .
ممالکم عسکر یتاغی ، کوش معدنلری اوجاغی اولمقله بشقه مملکتلرده
کوزمز بوقدر . انجیق مملکتلرمزی طرفینک تجارتنه آچالم . بوسورتله
ایکی طرفده فائده کورسون . »

سلطان کیجه لین کیزلیجه محمودالخوارزمی بی یالکیز اوله رق یانه
چاغرتدی و : « سن خوارزمی بر آدم اولدینک ایچون بزه میل ومحبتک
واردر . سکا سوراجغم سؤالره طوغری جواب وبرر وجنکز خانک
یانه کیتدیکنده بکا جاسوسلق ایدر ایسه ک سکا بیوک مکافاتلر وبررم . »
دیدى . وسوزنده طوراجغه علامت اولمق اوزره بازوبندنده بولونان

غایت قیمتدار بر جوہری احسان ایندی . محمود قورقوسندن ویاخود
تمایلندن بو تکلیفی قبول ایندی . بونک اوزرینہ سلطان ایله آرہ لرنده
شو محاورہ جریان ایندی :

سلطان — جنکزخان چینی وطفماچی ضبط ایندیکنی سویلہ یور
یلائمیدر صحیحمدیر بکا طوغری سویلہ .

محمود — اوت طوغریدر . بویله بیوک برایش کیزلی قالماز . سلطانجهده
بقینده طوغریلنی آکلاشیلور .

سلطان — سن مملکتک بیوکککنی، عکرمک چوقلقنی ییلورسک .
شوالده اولعین کیم اولیورکه بکا اوغل دیه خطاب ایدیور . یانده کی
عکرینک مقداری نه اولاییلور ؟

محمود الخوارزمی سلطانک حدتلدیکنی آکلانجه اولوم پنجه سندن
کندینی قورتارمق ایچون نصیحتی بر اقوب یالتاقلاماغہ باشلایه رقدیدی که :
— سزک دریالر کبی عکرکرزه قارشو جنکزک عکری بر آلائی
سواری ایچنده نک آتلی یه وکیجه نک قرا کلفنده چیقان دومانه بکزر .
سلطان محمد خوارزمشاه جنکزله صلح اوزره بولونماغه رضا
کوستردی . جنکزخانده بوندن ممنون اولدی .

تجاردن عمرخواجه الاتراری، الجمال المرائی ، وفخرالدین الدتزی
البخاری ، امین الدین الهروی ناملرنده کی آدملرک جنکز مالکندن
اتراره ورودینه قدر ایکی دولتجه مالمته مراعات اولوندی . اووقت
اتراده یکریمی بیک سواری ایله سلطانک داییمی اوغلی بنان خان
مأمورایدی . تجارک ماللرینه طمع اید . رک سلطانه یازدی که بونلر تجار
قیاقنده جاسوسدرلر . اهلیدن بری ایله یالکرز قالدقلرنده سزغفتده سکر .
دوشه جککزر بلایی ییلمیورسکزر کبی سوزلرله تهدید ایدیورلر .

سلطان ، ایلروده فکرینی بیان ایدنجه یه قدر احتیاط ایله داوانماسی
لزو منی جواباً ییلدیردی . ینال بوفرستدن استفاده اید . رک تجاری دنیا

یوزندن یوق ایتدی. ماللرینی ضبط ایتدی. حال بوکه بو ایشک صوکی
وخیم اولدی.

۱۵. تبارک قتلندن صوکره جنکزخان طرفندن

سلطان ایلچیلر کلمه‌سی

بر مدت صوکره سلطان محمدک پدری سلطان تکشک امراسندن
برینک اوغلی بولونان ابن کفرج بغرا تاتاردن ایکی ذات ایله برابر
ایلچیلکه کلدی. ایلچیلر سلطانه دیدیلرکه: «تبارک آمان و سلامته
اولدقلرینه دائر کندی یازیکزله عهدنامه ویردیکز. تباردن کیمسه
تمرض ایتمه جککزی سوبله دیکز. صوکره ده تقض عهدله انلره غدر
ایتدیکز. غدر حد ذاتنده چرکندر. باخصوص بر اسلام پادشاهندن
صدوری بک چرکندر. اگر سزک امرکز اولمایه رق قتل، ینال خان
طرفندن وقوع بولش ایسه جزاسی ویرمک اوزره ینالی بزه تسلیم
ایدیکز. یوقه حربه حاضر اولکز، سلطان، ینال خانی تسلیم ایتمه‌دی.
اما قلبنده قورقو بر ایتدی. ذاتاً بوبله بر طلبه سلطان موافقت ایده من
ایدی. زیرا امرا و عسکرینک چوغی ینالک اقریاسندن اولوب حکومته
تحکم ایدنلرده بوتلر ایدی.

سلطان، جنکزخانه ملایم بر جواب ویرله طمعی آرته جنفی اعتقادنده
بولونه رق سرد جواب ویردی. ایلچیلرک قتلنی امر ایتدی. ایلچیلر
اولدیرلدی. کاشکه ایلچیلری اولدورتمه‌سه ایدی، زیرا بو قتل سیل کبی
اسلام قانک آقاسنه و چوق برلرک خراب و سکنه سز قالاسنه سبب اولدی.

۱۶. جنکز خانک عسکری ایله اوزرینه کلدیکی

زمان سلطان محمد خوارزمشاهک کووه نه رک

ایتدیکی یا کلش تدبیرلر

سلطان محمد خوارزمشاهک کووندیکی تدبیرلردن برنجیسی سمرقندک اطرافه بر سور یابدیرمق واوراده کلی عسکر بولندیرمق عزمی اولدی. بوسورک انشاآتی ایچون آلتی یوز اون بش سنه سی خراجی بشین و تمام اوله رق طوبلاتدی. فقط تاتارلر عجله ایتدیکندن نه بوسور یابلدی، نه ده بو پاره دن سوره بر مصرف اولدی.

یا کلش تدبیرلردن ایکنجیسی ینه او سنه خراجی اولق اوزره ایکنجی ویرآز سوکرده اوچنجی دفعه اوله رق ویرکو طوبلاتمق اولدی. هر طرفدن سلاحرلی، ینگ حیوانلری، زاد و ذخیره لری مکمل اوله رق اوق آتیلر طوبلاتدیرماسنی امرایتدی. هر طرفدن بوعسکرلر کلکه باشلادی ایسه ده سلطانک غوغاسز جیچون کنارندن دوندیکی خبرنی آلدیلر. اگر سلطان محمد خوارزمشاه بونلرک کله لرینی بکله مش اوله ایدی حقیقه امثالی کوروله مش عسکر طوبلاتمش اولاجق ایدی.

یا کلش تدبیرلردن اوچنجیسی جنکز خانک یاقلاشدیغنی ایشیدنجه عسکرلرینی ترک و ماوراءالنهر بلده لرینه طاغیتق اولدی. ینال خانی یکریمی بیک آتلو ایله اترارده و قنلغ خان ایله اون بیک سواریلی دیگر بر قوتی شهرکنتده و امیر اخور امیر اختیارالدین کشکی و اینانچ خان لقیله یاد اولونان اغل حاجبی اوتوز بیک آتلو ایله بخاراده و دایسی طغان خان ایله امراء غوردن چرمیش و حرور و ابن عزالدین کت و حسام الدین مسعود و غیرلرینی قرق بیک عسکرله سمرقندده و غانالنسوی دیمکله معروف فخرالدین حبشی ایله سجستان عسکرینی ترمزده و بلخ مور

خانی و خش [۱] ده باباسک دایسی ابو محمدی بلخده واسرک پهلوانی
 خندرو دده وعلجق ملک ی جیلانده البرطاسی قندزده واسله خانی
 ولجده بر اقدی. حاصلی ماوراءالنهرده عکریر لشدرمه دیکی بر یر قالمادی.
 حال بوکه یا گلش ایش طوتدی. اکر عکریرینی طوبلو بولوندیروب
 تاتارلره مقابله ایتمش اولسه ایدی انلری طاغیده بیلور ایدی.
 جنکز خان سلطان محمد خوارزمشاهک ممالکی حدودینی تجاوز
 استدیکنده اراری شدتله محاصره ایدوب کیجه وکوندوز دوکوشه رک
 آنی ضبط ایتدی. ینال خانی حضورینه کتیروب قولاقلرینه وکوزلرینه
 ارینش کوش آقدیددی. ینال بویله اشکنجه ایله اولدیرملک صورتیه
 جزاسنی بولدی.

(مابعدی وار)

احمد توحید یوسف ضیا

[۱] و خش و اوک فتحی و خای معجه نک سکونیه ماوراءالنهرده بر بلده
 آدیدر. اوقیانوس ترجمه قاموس، جلد ثانی، صفیه ۳۵۹